

УДК 477

ПРОЦЕСУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ НЕГЛАСНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Сергій ТЕРЕЩУК,

кандидат юридичних наук,

викладач кафедри кримінального процесу та організації досудового слідства факультету № 1

Харківського національного університету внутрішніх справ

SUMMARY

The article conducts a theoretical consideration of current criminal procedural legislation of Ukraine, including the institution of covert surveillance (undisclosed search activities), considers procedural features of conducting covert surveillance (undisclosed search activities), as well as problematic issues and inconsistencies of current legislation, the article highlights procedural rights and obligations of participants of conducting covert surveillance (undisclosed search activities). The author focuses attention on an imperfection of the institution of covert surveillance (undisclosed search activities), namely, curtailing of procedural rights of intelligence officers, which as a consequence lead to certain inconveniences in the work of executive subdivisions. According to the results of the research, proposals on the current legislation improvement by means of some amendments to the current Criminal Procedural Code of Ukraine are made.

Key words: covert surveillance (undisclosed search activities), Criminal Procedural Code of Ukraine, criminal proceeding, pretrial investigation, intelligence officer, supervisor of pre-trial proceedings, criminal investigator, operating executive, prosecutor, investigatory actions (search activity), evidences, procedural features, investigating judge, judgement, petition.

АНОТАЦІЯ

У статті проводиться теоретичний розгляд чинного кримінально-процесуального законодавства України, у тому числі інституту негласних слідчих (розшукових) дій, розглянуто процесуальні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також проблемні питання та неузгодженості чинного законодавства. Висвітлюються процесуальні права й обов'язки учасників проведення негласних слідчих (розшукових) дій, звертається увага на недосконалість інституту негласних слідчих (розшукових) дій, а саме на обмеженість у процесуальних правах оперативних працівників, що як наслідок призводить до певних незручностей у роботі оперативних підрозділів. За результатами дослідження внесено пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства шляхом унесення деяких змін у чинний Кримінальний процесуальний кодекс України.

Ключові слова: негласні слідчі (розшукові) дії, Кримінальний процесуальний кодекс України, кримінальне провадження, досудове розслідування, оперативний працівник, процесуальний керівник, слідчий, керівник оперативного підрозділу, прокурор, слідчі (розшукові) дії, докази, процесуальні особливості, слідчий суддя, ухвала, клопотання.

Постановка проблеми. Серед науковців і практиків триває дискусія щодо процесуального визначення механізму використання негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. Упровадження в дію чинного Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, як і будь-яка інша концептуальна новація в законодавстві, не могло відбутися без виникнення певних неузгодженостей, суперечностей чи таких питань, відповіді на які закон не дає. Указане підтверджує й В. Багрій, котрий зазначає, що інституту негласних слідчих (розшукових) дій присвячено значну кількість статей (близько тридцяти) КПК України, тим не менше залишилось багато положень, які є недостатньо врегульованими та неоднозначними для їх розуміння і правозастосування. Тому актуальним і необхідним видається висвітлення окремих аспектів правового регулювання зазначеного інституту для більш повного та глибокого розуміння, що ми підтримуємо [1, с. 45].

Мета статті – провести теоретичний розгляд чинного кримінально-процесуального законодавства України, у тому числі інституту негласних слідчих (розшукових) дій, розглянути процесуальні особливості проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а також проблемні питання та неузгодженості чинного законодавства; висвітлити процесуальні права й обов'язки учасників проведення негласних слідчих (розшукових) дій з огляду на недосконалість інституту негласних слідчих (розшукових) дій, а саме на обмеженість у процесуальних правах опера-

тивних працівників, що як наслідок призводить до певних незручностей у роботі оперативних підрозділів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Надавши негласним слідчим (розшуковим) діям статус слідчих дій, чинний КПК України остаточно вирішив спірне в теорії і практиці кримінального процесу питання: можуть чи не можуть фактичні дані, що були отримані шляхом проведення негласних пізнавальних дій, визнаватися доказами в кримінальному провадженні? Вочевидь, ця давнішня дискусія остаточно вирішена на законодавчому рівні: оперативні підрозділи, виконуючи доручення слідчого (прокурора) на проведення слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій, фактично здійснюють кримінальну процесуальну функцію. Це, у свою чергу, вимагає від працівників оперативних підрозділів безумовного оволодіння чинними процесуальними технологіями, а тому зумовлює потребу не тільки якнайшвидшого напрацювання адекватних методичних і організаційно-тактичних засад їхньої діяльності в заданому напрямі, а й формування в них (як і в інших відповідних посадових осіб) абсолютно нового професійного мислення, що ми підтримуємо [5].

Згідно з п. 6 ст. 246 КПК України, слідчий може проводити негласні слідчі (розшукові) дії самостійно або спільно з уповноваженими оперативними підрозділами, залучати інших осіб, а також доручати уповноваженим оперативним підрозділам, відповідно до цього, слідчий має контрольні

повноваження щодо реалізації оперативними підрозділами своїх доручень.

Керівник органу досудового розслідування в межах своїх повноважень здійснює контроль за правильністю оформлення під час надання доручень слідчим. Зокрема, доручення має бути вмотивованим, містити повну інформацію, яка необхідна для його виконання, а також повинні бути визначені конкретний прокурор, якому потрібно направляти матеріали в порядку ст. 252 КПК України, порядок взаємодії між слідчим, прокурором і уповноваженим підрозділом і терміни складання протоколів про хід і результати негласної слідчої (розшукової) дії.

Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий або уповноважений оперативний підрозділ, який виконує доручення, має право використовувати оперативну інформацію, а також ту, яка отримана внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій у випадках, передбачених положеннями чинного КПК України.

Керівники відповідних підрозділів здійснюють контроль за дотриманням строків проведення негласних слідчих (розшукових) дій, а в певних випадках мають право продовжувати строки їх проведення. Так, строк проведення негласної слідчої (розшукової) дії може бути продовжений: керівником органу досудового розслідування, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за його або слідчого рішенням, – до шести місяців; начальником самостійного підрозділу відповідного правоохоронного органу, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, – до дванадцяти місяців; Міністром внутрішніх справ України, Головою Національної поліції України, головою Служби безпеки України, керівником центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізацію державної податкової й митної політики, Головою Державного бюро розслідувань, якщо негласна слідча (розшукова) дія проводиться за рішенням слідчого, – до вісімнадцяти місяців [7].

У п. 6 ст. 246 чинного КПК України зазначено: «Проводити негласні слідчі (розшукові) дії має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України. За рішенням слідчого чи прокурора до проведення негласних слідчих (розшукових) дій можуть залучатися також інші особи». Відповідно до вимог п. 1.7 першого розділу Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні [3], суб'єктами, уповноваженими на проведення негласних слідчих (розшукових) дій, є слідчі органів прокуратури, національної поліції, органів безпеки, органу, що здійснює контроль за додержанням податкового законодавства, органу Державного бюро розслідувань (із дня початку його діяльності), а також уповноважені оперативні підрозділи органів внутрішніх справ, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів і установ виконання покарань і слідчих ізоляторів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, органів Державної митної служби України, які проводять негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого, прокурора, який здійснює нагляд за додержанням законів слідчими під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва.

Беручи до уваги зазначене, варто погодитись із науковою позицією В. Колесника, котрий указує, що під час організації підготовки та виконання конкретних негласних слідчих (розшукових) дій і використання їх результатів у кримінальному провадженні фактично потрібно враховувати не лише законодавчі норми, а й вимоги відомчих інструкцій, що потребують певного вдосконалення. Відповідно до вимог чинного КПК України, особою, яка проводить негласну слідчу дію, може бути слідчий або уповноважений оперативний підрозділ [2]. Тобто всі працівники оперативного підрозділу можуть бути залучені до проведення негласної слідчої дії. При цьому в постанові про проведення такої дії мають міститися відомості про конкретних осіб, котрі проводитимуть негласну слідчу дію (ст. ст. 246, 251 КПК України), а не про широке коло виконавців, визначене не слідчим і не прокурором як уповноваженими процесуальними особами підрозділу. Водночас розділ 3 Інструкції «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні», яка регулює порядок організації проведення негласних слідчих дій, установлює, що «кінцевого» виконавця уповноваженого оперативного підрозділу визначає керівник органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення й у складі якого є орган розслідування та (або) оперативні підрозділи, уповноважені на проведення негласних слідчих дій, а вже в тому «уповноваженому підрозділі» конкретного виконавця негласної слідчої дії призначає керівник оперативного підрозділу, який ще й повинен надати допомогу особі, яка складатиме протокол. Отже, на його думку, один оперативник відповідатиме за проведення негласної слідчої дії, а інший – за складання протоколу, і до призначення жодного з них ні прокурор, ні слідчий стосунку не мають. Учений вважає, що вищезазначене є відхиленням від норм закону, що ми частково підтримуємо, бо з'являється суб'єкт, який хоча й не має процесуальних повноважень, проте від імені слідчого й «відповідно до відомчих нормативно-правових актів» (так прямо прописано в інструкції) делегує їх виконавцю [3]. Як нам видається, в таких пропозиціях буде порушуватися принцип римського права: «Ніхто не може передати іншому більше прав, аніж має сам». Але чому таке є? Це суто організаційне питання, бо саме керівник правоохоронного органу розподіляє наявні сили й засоби для вирішення поточних завдань, які виконує цей орган. На нашу думку, у цьому випадку слідчому треба попередньо узгоджувати питання щодо виконавців його доручення й у клопотанні вказувати персонально виконавця або той підрозділ, якому пропонується проводити негласну слідчу дію.

Ще однією дискусійною проблемою, що підлягає висвітленню та обговоренню, є визначення кола суб'єктів, які мають право ініціювати проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Насамперед необхідно зазначити, що процесуальний порядок прийняття рішення про проведення негласної слідчої (розшукової) дії не є однаковим щодо всіх негласних слідчих (розшукових) дій. Це залежить від виду негласної слідчої (розшукової) дії й суб'єкта, який приймає рішення про її проведення. Якщо вести мову про негласні слідчі (розшукові) дії, які потребують дозволу слідчого судді (передбачені ст. ст. 260–264, 267–270, ч. 8 ст. 271, ст. 274 КПК України), то відкритим залишається питання: хто може звернутися до слідчого судді з відповідним клопотанням? Згідно з ч. 3 ст. 246 КПК України, таким правом наділений прокурор, а також слідчий за погодженням із прокурором. Відповідно до ч. 3 ст. 8 Закону України «Про оперативнорозшукову діяльність», правом звернення з клопотанням до слідчого судді про проведення більшості із зазначених негласних слідчих (розшукових) дій наділено також керівника оперативного підрозділу (або його заступника) за погоджен-

ням із прокурором. У зв'язку з цим можна зробити висновок, що в чинному КПК України закладено концепцію, згідно з якою право ініціювання проведення негласної слідчої дії не може бути покладено на орган, який не є органом досудового розслідування. На противагу такій концепції, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає можливість такого ініціювання суб'єктом, який не є органом досудового розслідування, оскільки оперативні підрозділи існують не лише в тих органах, які наділено функцією досудового розслідування. Як наслідок, виникла колізія норм рівних за юридичною силою нормативно-правових актів, оскільки зміни до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» були прийняті одночасно з набранням чинності новим КПК України. У цій ситуації, як видається, варто виходити з того, що ініціатива щодо провадження негласних слідчих (розшукових) дій повинна виходити передусім від слідчого, оскільки він проводить розслідування й несе персональну відповідальність за його своєчасність та ефективність, а також прокурора, який є процесуальним керівником конкретного кримінального провадження. На нашу думку, керівникам оперативних підрозділів потрібно надати право звертатись до слідчого з ініціативою щодо проведення таких дій, при цьому слідчий повинен оцінити всі можливі ризики в конкретній ситуації та вирішити, звертатись до прокурора чи слідчого судді з відповідним клопотанням [1].

Крім цього, варто погодитися з С. Гусаровим, котрий у своїх дослідженнях зазначає, що чинний КПК України нараховує більше ніж 40 процесуальних (слідчих) дій, у тому числі негласних слідчих (розшукових), здійснення яких слідчому дозволяється самостійно або за погодженням, є виключною компетенцією слідчого судді. Тому слідчий уже фактично позбавлений повноважень виключно одноосібно приймати рішення про спрямування слідства і провадження слідчих (розшукових) і негласних слідчих (розшукових) дій. Що стосується оперативних підрозділів, то чинний КПК України взагалі позбавив їх права здійснювати процесуальні дії в кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатись з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора (ч. 2 ст. 41 КПК України). Однією з основних засад кримінального провадження, що повинна відповідати його змісту й формі, є дотримання розумних строків, якими вважаються строки, що є об'єктивно необхідними для виконання процесуальних дій, у тому числі негласних слідчих (розшукових) дій, і прийняття процесуальних рішень. Частина 2 ст. 28 КПК України саме на прокурора покладає обов'язок забезпечити проведення досудового розслідування в розумні строки. З огляду на практично повну процесуальну залежність слідчого, оперативного підрозділу від прокурора як процесуального керівника, а також з метою забезпечення проведення досудового розслідування в розумні строки прокурор зобов'язаний від самого його початку проводити активну діяльність, не очікуючи ані від слідчого, ані від працівника оперативного підрозділу ініціативи щодо проведення досудового розслідування. Насамперед прокурор мав би самостійно вивчити ті матеріали, що є в наявності, одразу після реєстрації в ЄРДР (крім заяв, повідомлень, це можуть бути матеріали перевірок контролюючих органів, матеріали оперативних підрозділів без грифу секретності тощо), що ми підтримуємо. Будь-яке керівництво, у тому числі процесуальне, позбавлене сенсу, якщо в керівника немає чіткого бачення у вигляді плану розслідування (особливо це стосується складних, багатоепізодних справ), який він утілює в життя, використовуючи в повному обсязі свої процесуальні повноваження, у тому числі доручаючи слідчому, органу досудового розслідування, оперативному підрозділові проведення в установленій прокурором строк слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) та інших процесуальних дій або даючи вказівки щодо їх

проведення чи беручи особисту участь у них, а в необхідних випадках – особисто проводячи слідчі (розшукові) та процесуальні дії в порядку, визначеному КПК України. Від процесуального керівника має виходити ініціатива щодо проведення тих чи інших слідчих процесуальних дій, у тому числі проведення негласних слідчих (розшукових) дій. Діяльність прокурора не повинна бути споглядацькою, зводитись лише до суто наглядової діяльності за законністю під час проведення досудового розслідування. Саме процесуальний керівник, використовуючи й власні процесуальні повноваження, і повноваження слідчого та оперативного підрозділу, враховуючи порядок, тактику й методику проведення процесуальних, негласних слідчих (розшукових) дій, повинен уміло та ефективно організувати і скоординувати роботу останніх з метою забезпечення швидкого, повного, неупередженого розслідування, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу [6].

Висновок. За результатами проведеного дослідження можемо зробити висновок, що інститут негласних слідчих (розшукових) дій потрібно вдосконалювати. На нашу думку, необхідно розширити повноваження оперативних працівників, а саме надати можливість за дорученням слідчого ініціювати проведення негласних слідчих (розшукових) дій, у зв'язку з цим вважаємо за доцільне внести уточнення в положення п. 2 ст. 41 КПК України, де речення «не мають права здійснювати процесуальні дії у кримінальному провадженні за власною ініціативою або звертатись з клопотаннями до слідчого судді чи прокурора» змінити на речення «мають право звертатись з клопотаннями до слідчого судді, прокурора за дорученням слідчого, прокурора за дорученням слідчого, прокурора, оперативні працівники повинні повідомити письмово слідчого, котрий надав доручення». Утім порушені питання потребують подальшого наукового дослідження.

Список використаної літератури:

1. Багрій М.В. Інститут негласних слідчих (розшукових) дій: напрямки вдосконалення / М.В. Багрій // Кримінальна юстиція в Україні: виклики та перспективи в світлі конституційної реформи : збірник тез Львівського форуму з кримінальної юстиції. – К., ВАІЕ, 2015. – 244 с. – С. 45–49.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: станом на 1 листопада 2016 року. – Х. : Право, 2016. – 375 с.
3. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні від 16.11.2012 № 114/1042/516/1199/936/1687/5.
4. Колесник В. Негласні слідчі дії для слідчого – «золоте дно», яке адвокат здатен перетворити на пекло / В. Колесник [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/print/95954-neglasni_slidchi_dii_dlya_slidchogo_-_zolote_dno_yake_advoka.html.
5. Негласні слідчі (розшукові) дії та особливості їх проведення підрозділами органів внутрішніх справ : [навчально-практичний посібник] / [Б.І. Бараненко, О.В. Борчковий, К.А. Гусева та ін.] ; МВС України, Луганський державний університет внутрішніх справ ім. Е.О. Дідоренка. – Луганськ : РВВ ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка, 2014. – 416 с.
6. Гусаров С.М. Теоретичні та прикладні проблеми запровадження негласних слідчих (розшукових) дій / С.М. Гусаров // Наше право: науковий журнал. – 2013. – № 5. – С. 47–51.
7. Терещук С.С. Учасники проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні / С.С. Терещук // Право і суспільство: науковий журнал. – 2016. – № 4. – С. 224–230.